

I lutka i ogoba

Primjena Persone Doll u radu s djecom

*Esmina Skopljak, mag. praesc. educ., odgajateljica, Dječji vrtić Matulji
Aleksandra Fabio, prof. pedagogije i psihologije, Dječji vrtić Čavlić
Bojana Gotlin, mag. praesc. educ., odgajateljica mentorica, Dječji vrtić Savica
Helena Gašpar, mag. praesc. educ., odgajateljica mentorica, Dječji vrtić Špansko*

Hrvatski Nacionalni kurikulum ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja temeljen je na načelima koja promiču jednake mogućnosti, društvenu pravednost, poštivanje, uvažavanje različitosti, sprječavanje isključivanja i marginalizacije i prihvaćanje kulturnih razlika. Svako dijete, a posebno djeca ranjivih grupa, ima pravo na kurikulum koji uvažava njegov rodni, kulturni i jezični identitet te socioekonomsko porijeklo.

Mi odrasli pratimo dijete na putu definiranja odgovora na dva međusobno povezana pitanja: *Tko sam ja?* i *Je li dobro biti to što jesam?*, tj. uz njega smo tijekom procesa otkrivanja vlastitog identiteta. Po definiciji to je osjećaj samoga sebe odnosno osjećaj vlastitosti. Razvoj identiteta uključuje imitaciju i identifikaciju, neverbalnu komunikaciju, dijalog, pisane tekste i medije, prisustvovanje konfliktima i sl. (Burić, 2010.). Premda se ranije smatralo da dijete u ranim godinama razvija jedinstven identitet koji ostaje nepromjenjiv, suvremeno shvaćanje govori o njegovoj promjenjivoj višestrukosti koja podsjeća na glavicu luka čiji se slojevi mogu odnositi na uloge koje imamo u životu, na mjesto gdje smo rođeni i gdje živimo, rasnu, nacionalnu i religijsku pripadnost, spol i seksualnu orijentaciju, tjelesne karakteristike, pripadnost manjinskoj ili većinskoj grupi, ono što želimo biti i ono što ne želimo biti. Dinamičnost kao oznaka identiteta znači da tijekom života svatko od nas stječe neke njegove nove elemente, a neke gubi (npr. dijete može za sebe reći: sada sam prvašić, ali nisam više jedino dijete u

obitelji). Ako društvo identificira dijete samo s jednim dijelom njegovog identiteta i k tomu ako je ono što se prvo vidi kod djeteta u tom društvu negativno vrednovano, opterećeno nizom stereotipa i predrasuda, onda su izgledi da će ono sebe uvažavati i pozitivno vrednovati minimalne. Voljeli bismo vjerovati da većina sredina u kojima djeca odrastaju zrače prijateljstvom, uvažavanjem i pozitivnim ozračjem, no novija istraživanja pokazuju postojanje rasne, rodne i klasne nejednakosti u sustavu odgoja i obrazovanja. Rezultati nekih istraživanja ukazuju na povezanost rasizma, seksizma, klasnih predrasuda i slabijeg uspjeha u učenju i razvoju djeteta (MacPherson, 1999., Ladson-Billings i Gillborn, 2004., u Siraj-Blatchford, 2009.).

Poimanje različitosti od najranije dobi

Način na koji opažamo svijet oko sebe, ljude, događaje i pojave određen je organiziranjem našeg mišljenja, emotivnim odnosom prema onome što opažamo i očekivanjima koje imamo od sebe i drugih. Često smo svjedoci uopćenih mišljenja u kojima su prisut-

ni stereotipi i predrasude. *Stereotipi* se definiraju kao generalizacije, shematske i krute predodžbe o osobinama ličnosti pripadnika neke grupe koje se kruto prenose i primjenjuju na svakog pojedinca iz te grupe. *Predrasude* su specifične vrste stavova kroz koje se izražava relativno trajan subjektivan (pozitivan ili negativan) odnos prema određenim objektima, grupama, narodima, pojedincima. Stereotipi i predrasude su s razlogom tako prepoznatljivi. Pomažu nam u osmišljavanju i razumijevanju svijeta oko sebe, vrednovanju grupe kojoj pripadamo, vrednovanju drugih grupa i opravdavanju diskriminacije. Za jasnije razumijevanje nastanka stereotipa i predrasuda važno je reći da su svijest o različitostima, kao i procesi kategorizacije i generalizacije koji su osnova stereotipnog mišljenja, *prirodni kognitivni procesi*, a stvaranje negativnog stava prema različitosti *rezultat procesa učenja*. Djeca su svjesna različitosti od najranije dobi. Već kao bebe razlikuju one koji o njima brinu od ostale 31 prisutne osobe. Dvogodišnjaci mogu uočiti i komentirati razlike u fizičkom izgledu osoba i predmeta. Prema Jorku, u dobi

istražujemo i stvaramo

Djeca su svjesna različitosti od najranije dobi

od 3-5 godina djeca najčešće komentiraju karakteristike vezane uz hendikepe i pomagala, spolne razlike, fizičke karakteristike, kulturne razlike poput jezika i naglasaka. Kako rastu, sve češće postavljaju dobro poznato pitanje 'Zašto?' Odgovori odraslih određuju vrstu, kvalitetu i intenzitet predrasuda koje djeca formiraju. Stereotipi i predrasude u svom nastanku prolaze tri koraka: 1. stvaranje 'upadljivih' kategorija na osnovu kojih 2. donosimo zaključke o osobi i generaliziramo na grupe kojima ona pripada i 3. tretiramo ju/ih na određeni način u skladu s tim zaključcima (diskriminiramo). Metoda *Persona Doll* na učinkovit i djeci razumljiv način nudi priliku za razmišljanje o različitosti i suočavanje s različitim oblicima *diskriminacije*. Razvila ju je 50-tih godina odgajateljica Kay Taus koja je za rad s djecom načinila lutke od kartona s jasno izraženim fizičkim karakteristikama, osobnošću i kulturnim podrijetlom. 2000-tih Babette Brown počinje s edukacijama u primjeni ove tehnike. Za razliku od uobičajene primjene lutke u našim predškolskim ustanovama *Persona Doll* je 'gost' u skupini i nije dječja igračka. Zato i ne izgleda kao one koje možemo kupiti u trgovini i ne služi djeci za

igru. Obično nam dolazi s dobro promišljenom pričom koju kroz usta odgajateljice priča djeci i s njima o tome razmjenjuje mišljenja. *Persona Doll* ima svoj jasno definiran identitet. Ima svoje ime, dob, spol, članove obitelji, kulturno podrijetlo, mjesto gdje spava kod kuće, jezik kojim govori (čuje ga samo odgajateljica i prenosi svojim normalnim glasom djeci), ima stvari koje voli i koje ne voli, vještine koje je krasi i nespretnosti kao i ostala djeca, nešto čega se boji i sl. Ime, dob, spol i neki obiteljski podaci su nepromjenjivi. Ukoliko se *Persona Doll* primjenjuje u više skupina jedne ustanove, odgajateljice koje se njome koriste moraju se pridržavati svih jasno dogovorenih elemenata identiteta. Ukoliko je nešto potrebno nadopuniti, te promjene moraju uvažiti svi. Odgajateljice imaju autonomiju pri kreiranju identiteta lutke pri čemu se koriste saznanjima o različitim identitetima djece s kojima rade, doživljajima njihovih prijatelja ili članova obitelji. Primjerice, već sam odabir imena i prezimena lutke kao Marta Šapica može djetetu pružiti mogućnost identifikacije kad je bilo izloženo izrugivanju zbog svog prezimena kao pripadnika manjinske grupe. Marta može biti djevojčica koja

voli nogomet i više vremena provodi s dječacima, iako je njezina nana (baka) neprestano oblači u prelijepe haljine koje mama i tata donose sa svojih putovanja. Situacije i doživljaji koje Marta ili netko od njenih susjeda prolazi mogu pričati o problemima drugog jezika, za dijete kojemu je materinji jezik nepremostiva prepreka u interakciji s okruženjem.

Persona Doll u Zvezdicama

Prvom ulasku lutke u skupinu prethodio je niz koraka nužnih za implementaciju ove metode – edukacije u Zagrebu i Budimpešti, učenje osnova za rad s lutkom u grupi djece, rad na sebi i osvješćivanje vlastitih predrasuda, stvaranje identiteta lutke osobe i pripreme scenarija za rad s djecom. Važna je bila i procjena jesu li djeca spremna za taj korak i je li u skupini prisutna potrebna razina kulture dijaloga. Pripreme za uvođenje lutke kao medijatora u razgovor s djecom od ključnog su značaja i obuhvaćaju praktičnu vježbu rada s lutkom i pažljivo osmišljavanje identiteta koji će lutka nositi cijelo vrijeme druženja s djecom. Kako u svom radu odgajateljice lutke uglavnom animiraju, potrebna je vježba kako to s *Personom Doll* ne bi činili jer je jedno od osnovnih pravila da lutka ne razgovara direktno s djecom već odgajateljica djeci prenosi lutkine riječi. Osmišljavanje identiteta lutke-osobe zahtijeva pažljivo promišljanje o tome koje vrijednosti će se s lutkinim identitetom donijeti u grupu i na kojim će se predrasudama raditi kako bi se na tome mogli graditi scenariji koji će biti ponudeni djeci u raspravi. Iako scenariji mogu biti potaknuti specifičnim situacijama djece iz skupine, predrasudama se treba baviti kontinuirano u sklopu odgojno-obrazovnog rada u skupini, prije nego se problemi u skupini jave te tako jačati stupanj tolerancije kod djece. Rad s lutkom u skupini djece ima kao najvažniji cilj odgoj djece za toleranciju, društvenu pravednost te prepoznavanje i sprječavanje diskriminacije. Dobro je imati i pripremljene odgovore na dječja pitanja poput: *Zbog čega*

lutka ne može razgovarati s djecom?, Je li lutka živa?, Kako je došla u vrtić?, Zašto se ne mogu igrati s njom?... i slično. Svakako je važno paziti da se lutka pretjerano ne optereti problemima već je potrebno postići pravilan omjer diskriminacijskih i problemskih scenarija, ali i susreta s lutkom koji donose veselje i radosne trenutke druženja u skupinu. *David* je u 'Zvezdicama' došao prvi put kad su djeca bila u dobi od 3 do 4 godine i posjećivao ih jednom na mjesec u trajanju od tri godine, do polaska djece u školu. Davidovim identitetom odlučile smo utjecati na neke česte rodne i spolne stereotipe pa smo tako njegovom ocu dodijelile zanimanje kuhara, a majci pilota u avionu. Na prvom susretu predstavile smo ga djeci, a on im je 'ispričao' priču o sebi i zamolio ih da povremeno bude gost u skupini. Reakcije djece premašile su naša očekivanja jer su ga djeca prihvatila s velikim interesom i s uzbuđenjem iščekivala sljedeći susret. U narednim susretima *David* je povremeno donosio svoje ili tuđe problemske situacije za koje je, uz pomoć djece, tražio za mogućim rješenjima. To smo procijenile kao najveću korist za djecu, koja su angažirano pridonosila nudeći svoju pomoć u rješavanju pojedinih slučajeva. U svakom sljedećem susretu rasprava je bila sve kvalitetnija i uključivao se sve veći broj djece, čak i oni koji su teže verbalizirali svoje ideje. Imali smo sve više ideja za rješavanje problemskih situacija, a *David* je na uzvratnim susretima prepričavao kako je njihove ideje upotrijebio. Neke od tema kojima smo se bavili bile su povučенost, sramežljivost, ruganje, laganje, odnos prema djeci s teškoćama ili tjelesnim nedostacima, odnos prema djeci drukčijeg izgleda ili jezika, obiteljske osobine, konflikti i slično. Za uvođenje metode *Persona Doll* zainteresirale smo i roditelje djece te smo, tijekom prve godine druženja djece s *Davidom*, roditeljima omogućili promatranje video snimaka, ali i susret s *Davidom*. Anonimna anketa koju smo ponudile roditeljima donijela je rezultate koji su nam bili poticaj da nastavimo jer su roditelji procijenili ovu

Persona Doll je 'gost' u skupini i nije dječja igračka

metodu kao inovativnu i korisnu u razvoju svog djeteta. Koristimo u praksi uočile i mi odgajateljice, jer su naša djeca pokazivala više empatije i razumijevanja za druge, lakše prepoznavala situacije u kojima bi netko mogao biti povrijeđen i upozoravala druge na njih, razvila različite tehnike razgovora s drugima, otkrila debatanje, pokazivala manje negativnih ponašanja poput ruganja i uglavnom bila uspješnija u interakcijama s vršnjacima.

Srećko i ja

Prvi put kada sam držala *Srećka* u krilu, nakon treninga o primjeni *Persona Doll* lutke u radu s djecom, bila sam odgajateljica u predškolskoj grupi. Dan prije najavila sam dolazak posebnog gosta u grupu, a neposredno prije upoznavanja, u jutarnjem krugu, zamolila sam djecu da zatvore oči. Objasnila sam im da ga mogu upoznati tako da mu postavljaju pitanja koja ih zanimaju. *Lutak* je 'odgovarao' na način da mi je odgovore 'šaputao' u uho, a ja sam ih prenosila djeci. Bila je to nova i pomalo zbujujuća situacija za mene i za djecu. Naime, uobičajeni način komunikacije s lutkom bilo je animiranje od strane odgajatelja ili djece. Trebalo je stalno imati na umu

da prenoseći *Srećkove* odgovore na dječja pitanja ili komentare govorim svojim uobičajenim glasom. Prva pitanja koja su djeca postavila tom prilikom bila su:

Kako se zove?

Koliko ima godina?

Gdje živi?

Tko će doći po njega?

Zašto ga samo 'teta' može čuti?

Njihova su pitanja bila prilika za proširivanje odgovora kako bi djeca što bolje upoznala identitet lutka koji smo stvorili tijekom treninga. Moja je uloga facilitatora tada, kao i u svim narednim susretima sa *Srećkom*, bila nadograđivati pitanja, poticati interes te otvorenim pitanjima nježno voditi djecu u smjeru izražavanja vlastitog mišljenja o temi priče i povezivanja s vlastitim iskustvom. U tom prvom susretu jedna je djevojčica izjavila da to nije 'nikakvi živi lutak', već da ja to sve govorim i da je 'dosadan'. Njezina reakcija potaknula me na razmišljanje o tome koliko sam se ja osobno povezala sa *Srećkom* i koliko sam bila spremna vjerovati u posebnost lutka kojega sam dovela u grupu s mišlju da s djecom razgovoram o razumijevanju pitanja kao što su pravednost, emocije i njihovo izražavanje, empatija,

Pripreme za uvođenje lutke kao medijatora u razgovor s djecom od ključnog su značaja

Lutka ne razgovara izravno s djecom već odgajateljica djeci prenosi lutkine riječi

prijateljstvo, slika o sebi, mogućnost izbora, rješavanje sukoba, po čemu smo slični, a po čemu različiti, rodni i inih stereotipa. Istovremeno, s lutkom se duboko povezoao dječak koji je imao razvojnih teškoća u socio-emocionalnom funkcioniranju. Često me pitao kad će Srećko opet doći i izjavljivao je kako mu je on 'najbolji prijatelj'. U kasnijim susretima spomenuta djevojčica (identificirano potencijalno darovito dijete) postavljala je mnoštvo pitanja i komentirala lutkove odgovore, ponekad s dozom ironije. Pozvala ga je na svoje rođendansko slavlje u vrtiću. Tom je prilikom Srećko bio poseban gost i 'pričao' je o tome kako se slave rođendani u njegovoj obitelji. Postavljeno je puno pitanja o Srećkovom obiteljskom kontekstu. U sljedećoj generaciji djece, lutka sam predstavila starijoj jasličkoj skupini. Prva pitanja koja su djeca postavila bila su: *Gdje su mu mama i tata? Ima li pidžamicu?* Željela su uspostaviti taktilni kontakt s njim, maziti ga, grliti, dati mu pusu. Tom sam prilikom djeci objasnila da ga oni ne mogu držati jer se on najsigurnije osjeća u mom naručju, ali da ga mogu pomaziti ili mu dati pusu. Kada je odlazio, zanimalo ih je kamo on sada ide i hoće li se vratiti.

Fotografirali smo ga, izradili 'leptirića' s njegovom fotografijom i tako najavlivali njegov dolazak u grupu na interaktivnom grupnom plakatu na kojem su djeca stavljala svoje fotografije kao znak da su taj dan prisutna u vrtiću (Tko je danas došao u vrtić?).

Prijateljstvo s lutkom

Leptirići su se družili sa Srećkom do polaska u školu. Bio im je pratitelj, ponekad podrška u učenju i odrastanju, lik koji pokazao da se dobre i manje dobre stvari ne događaju samo njima te da smo po tome svi slični. Dijelio je s njima iskustva, pričao o onome što osjeća, čega se boji, što ga veseli, o odnosima sa sestrom... Druženja sa Srećkom pridonijela su razvoju komunikacijskih vještina kao što su započinjanje i održavanje razgovora, naizmjenično govorenje, slušanje i uvažavanje sugovornika. U komunikaciji s lutkom odražavala se i različitost djece u grupi Leptirići. Neka su djeca imala mnoštvo pitanja, neka su malo ili nimalo pričala, neka gledala sa strane. Uvjerena sam da da to ne znači da nisu sudjelovala, nego da su pridonosila zajedničkom doživljaju svojom osobnošću. Nadam se da su u svoju riznicu vrijednosti uvrstila i poruke

koje smo im lutak i ja nastojali prenijeti. Srećko i ja smo se u međuvremenu povezali i spremni smo krenuti novim putem. Naša iskustva prepoznaju metodu Persona Doll kao izuzetno pogodan medij za uspostavljanje odnosa prema sebi, drugima i svijetu polazeći od prepoznatih resursa u kontekstu, posebice u odnosu na djecu ranjivih grupa.

Literatura:

1. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, Zagreb, 2014. RH Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
2. Maleš, D. (Ur.), (2011.): *Nove paradigme ranog odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za pedagogiju.
3. Matoš, N. (2013.): *Transkulturalne dimenzije kurikuluma*, Pedagogijska istraživanja 10 (1), 149-161.
4. Siraj-Blatchford, I. (2009.): *Različitost, inkluzija i učenje u ranoj dobi*. Dijete, vrtić, obitelj 58 (2009/2010), 2-7.
5. Tankersley D., Brajković, S., Handžar S., Rimikiene R., Sabaliauskiene R., Tirkić, Z., Vonta, T., (2012.): *Teorija u praksi*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
6. *Obrazovanje za društvenu pravdu*, (2015.): Zagreb: POU Korak po korak
7. Vranješević J., Trikić Z., Rosandić R., (2006.): *Za razliku bogatije – priručnik za interkulturalizam*, Beograd: Centar za prava deteta